

Openhartigheid is een besmettelijke ziekte

Ik zie een cabaretier liever als hofnar dan als voorbeeld

Cabaretiers houden hun publiek een spiegel voor en dat vereist openheid, eerlijkheid en kwetsbaarheid. Maar moet het publiek hun voorbeeld ook volgen? Liever niet, vindt Theo Boer.

Onlangs vertelde een in Frankrijk woonachtige Nederlander mij dat Fransen Nederlanders 'eerlijke mensen' vinden. Op de wereldranglijst voor corruptie van de anticorruptieorganisatie *Transparency International* (TI) staat Nederland op een trotse zevende plaats als één van de meest corruptievrije landen. Dat is mooi, want een goede moraal begint met eerlijkheid: de intentie om de waarheid te spreken en de intentie om zich aan afspraken te houden. 'Zeggen wat je denkt en doen wat je zegt', in de woorden van Fortuyn. Is dat niet heel calvinistisch?

Maatschappelijk uit de Nederlandse transparantie zich op verschillende wijzen. Om te beginnen zijn wij opmerkelijk pragmatisch in de rechtshandhaving. Als de ervaring uitwijst dat problematische handelingen zich niet laten verbieden gaat Nederland over tot legaliseren of gedogen. Dat geldt voor prostitutie en voor druggebruik, en in zekere zin ook voor abortus en euthanasie. Dat andere landen deze praktijken niet wettelijk regelen of gedogen betekent niet dat die praktijken daar niet voorkomen. Integendeel. De logica achter die transparantie is dan ook vooral dat je ergens meer grip hebt als je het onder voorwaarden toestaat dan wanneer je je kop in het zand steekt. Maar onze transparantie lijkt daarnaast vooral een principiële kwestie te zijn: is het niet hypocriet om je kop in het zand te steken en te doen alsof bepaalde praktijken daar niet voorkomen? 'Sündige tapfer' zei Luther al: als je bent overtuigd dat er voor een bepaald kwaad moet worden gekozen moet je daar niet geheimzinnig over doen.

Ook maatschappelijk en sociaal is de Nederlander opmerkelijk recht door zee. We geven geen complimenten als we ze niet menen, laten ons uitschrijven uit de kerk als we de boodschap niet

Met Paul de Leeuws rellerige openheid is weinig mis als we hem maar niet gaan navolgen. Foto: ANP/Koen Verheyden

meer voor onze rekening kunnen nemen, komen op bruiloften en partijen ongenadig voor de dag met stukjes over eerdere liefdes van de echtelieden en zwakke kanten van de jubilaris.

Bespreekbaar

Die openheid heeft ook een officiële status gekregen in het Nederlandse cabaret. Taboes van alle maten en soorten - moreel, politiek, esthetisch, religieus en emotioneel - worden opgeschort. De opmerkelijke, ontroerende, lachwekkende en kwetsbare openheid van de cabaretier houdt

we het erover hebben, misschien goed ook dat we aan bepaalde praktijken ruimte gaan bieden.

Spreekwoordelijk is de wijze waarop Paul de Leeuw maatschappelijke taboes bespreekbaar maakt. Of het nu iemand is met het syndroom van Down, een Aids-patiënt of een dementerende oudere, uit de shockerende aandacht voor het onderwerp spreekt ook een onderliggende welwillendheid: je mag er zijn in je vreemdheid, hoe meer grappen we over je maken, des te meer hoor je er ook bij. We zijn gaan inzien dat het misschien erger is

Het publiekelijk uitmeten van zaken die de meeste mensen vermoedelijk voor zich houden - de ongemakken van het ongesteld worden, details over de stoelgang, wellustige gedachten, racistische tendenties - verleent de cabaretier een kwetsbaarheid die tegelijk associaties van eerlijkheid en betrouwbaarheid oproept. Wie zo eerlijk is over de eigen ziele-roerselen moet wel een betrouwbaar mens zijn. Alles beter dan Hyacinth Bucket in *Keeping Up Appearances*.

Uitlaatklep

Toch voel ik me bij al die eerlijke openheid niet altijd even lekker. Ten eerste is het zinvol om ons de oude figuur van de hofnar of de joker in herinnering te brengen. Ook die mocht, vroeger aan het hof, van alles zeggen. Tegelijkertijd wist iedereen dat de joker, met zijn kleurrijke kleding - werkuniform, zou je bijna zeggen - een uitzondering was, een uitlaatklep. Hij bewoog zich in een beschermde niche waarin beleefdheid en maatschappe-

lijke taboes voor korte tijd opgeschort waren. Handig voor het hof om te weten wat er soms écht onder het volk speelt. Fijn ook als uitlaatklep voor een door regel-tjes geknecht volk. Er is dus ook weinig mis met Paul de Leeuws rellerige openheid, onder deze dringende voorwaarde: dat we hem vooral niet gaan navolgen. Laat hij op zaterdagavond plaatsvervangend open zijn zodat de rest van Nederland het op maandagochtend juist niet hoeft te zijn.

Nu echter cabaret en cabaretesk optreden zich massaal over de media hebben verspreid en de gemiddelde televisiekijker er bij wijze van spreken dagelijks in wordt ondergedompeld, is niet denkbeeldig dat zowel de artiest als het publiek vergeten dat de narrigheid van de nar niet is bedoeld om zich te verspreiden in de dagelijkse omgangsvormen. Gebeurt dat wel, dan is sprake van contaminatie, besmetting van het ene gebied met de omgangsvormen van het andere. Dan wordt de frivoliteit van de cabaretier ineens een doctrine voor de sociale moraal: "Praat over alles, wees open, neem geen blad voor de mond, geef lucht aan wat in je opkomt!" Net als intimiteit en religie moet ook cabaret geen onderdeel worden van de publieke moraal.

Daar komt nog dit bij. Net zoals alle andere deugden moet ook de eerlijkheid worden uitgeoefend binnen de context van andere deugden: respect, barmhartigheid, rechtvaardigheid en zelfkritiek. Dat geldt in het dagelijkse leven, maar het geldt zelfs voor de cabaretier op zaterdagavond.

Theo Boer

Dr. Theo Boer is Universitair Docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) te Utrecht.

Hoe meer grappen we over je maken, des te meer hoor je er ook bij

het publiek een spiegel voor. Hij of zij belichaamt het veelzeggende en typisch Nederlandse begrip 'bespreekbaarheid'. Iets bespreekbaar maken heeft in het algemeen een ingebouwde evaluatieve lading: goed zo. Goed dat

om een probleem niet te benoemen dan wel.

Van conferences als van Theo Maassen, Hans Dorrestijn en Brigitte Kaandorp is vooral het benoemen van de eigen kwetsbaarheid een handelsmerk geworden.